

«ТАРАС БУЛЬБА» МИКОЛИ ГОГОЛЯ ФРАНЦУЗЬКОЮ МОВОЮ

Іван Худзей

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

(вул. І. Франка, 24, м. Дрогобич, 82100)

Проаналізовано передмову перекладача Луї В'ярдо (Louis Viardot), який тлумачить запорізьких козаків у дусі французької історіографії ХУІ-ХУІІ століть. Основну увагу приділено відтворенню мовою перекладу українських реалій та реалій козацького побуту.

Ключові слова: переклад, транскрипція, реалії, повість, історія.

Питання про сприйняття творчості Миколи Гоголя у Франції уже було предметом дослідження в українському літературознавстві [3, с. 145 – 151]. Йдеться лише про переклад Проспера Меріме „Ревізора” Гоголя, хоча Меріме переклав і роман „Мертві душі”.

Переклади П. Меріме хоча і відіграли значну роль у популяризації творчості Гоголя у Франції, однак художньо-естетичний рівень його перекладів був неоднозначно сприйнятий французькою критикою.

До перекладів творів М. Гоголя зверталися й такі французькі перекладачі, як Дуером, Леже та Монго.

Перед нами французький варіант перекладу повісті-епопеї „Тарас Бульба”, перевиданий у Франції в 1996 році, хоча перший переклад здійснено відразу після виходу у світ повісті 1835 року. Автором повісті вважають Луї В'ярдо (Louis Viardot), хоча перекладачами, як стверджує сам автор, були наведені під криптонімами прізвища М. М. і І. Т., а не він. Якщо І. Т. – це Іван Тургенєв, про що зазначає сам перекладач у передмові, то М. М. був, на нашу думку, не хто інший, як вчений, фольклорист, письменник і перекладач Михайло Максимович, який був у дружніх стосунках з Миколою Гоголем [4, с. 6]. Саме згадані автори, як зазначає В'ярдо, і переклали французькою мовою

«Тараса Бульбу», а йому залишилося лише зробити незначні стилістичні правки, при цьому він наводить думку Сервантеса про те, що в перекладі «не можна нічого додавати і нічого опускати».

Цікава й сама передмова автора перекладу, в якій здійснено короткий огляд запорозького козацтва з необтяжливим поясненням історії походження козацтва.

Він, як і вся французька історіографія свого часу, не уникнув хибної думки всієї Європи (росіян, поляків, татар, турків, французів, італійців) про козацтво, як «ватаги авантюристів». Якими тільки негативними епітетами не наділяла французька історіографія запорозьких козаків. П'єр Шевальє, наприклад, називає їх «шарпачами і свавільниками» [2, с. 7]. Саме про це і писала свого часу газета «Зоря Галицька» (1889, ч.10).

Хибні погляди В'ярдо були нав'язані націоналістичною шляхетсько-буржуазною історіографією Польщі, в літописах якої, як зазначає перекладач, відомості про запорозьких козаків появилися у Франції уже на початку XV століття [3, с. 10].

Однак автор передмови стверджує, що початковою основою козацтва була слов'янська нація, яка проживає на Україні і яка згодом поширилася до берегів Дону, Уралу та Волги.

Ми лише частково зупинилися на деяких положеннях передмови автора перекладу, оскільки головним нашим завданням є компаративний аналіз художньо-естетичного рівня французького перекладу повісті М. Гоголя «Тарас Бульба». Оригіналом слугує російський варіант, оскільки його перекладено французькою.

Перекладений майже півтора століття тому фахівцями російської і французької мов (І. Тургенєвим і М. Максимовичом), цей твір не втратив своєї актуальності й сьогодні, адже більше ніхто з французьких фахівців не брався до перекладу «Тараса Бульби». Попри високий художній рівень перекладу, все ж таки у ньому помітні деякі огріхи стосовно відтворення українських реалій, побуту запорозьких козаків.

Козацькі реалії, зазвичай, транскрибуються навіть там, де вони мають французькі еквіваленти. Це, зокрема, такі слова, як *полк*, *полковник*, *чайка* та інші.

Зазначимо, що транскрипція багатьох реалій історично мотивована. Те, що перекладач намагається їх перекласти, призводить до значної нівеляції смислового наповнення тексту перекладу. Візьмемо для прикладу гоголівську фразу, в якій йдеться про голодних бурсаків. Намагаючись задовільнити голод, вони цупили на базарі все, що погано охоронялося: «*Торговки, - як пише Гоголь, - сидевшие на базаре, всегда закрывали руками свои пироги, бублики, семечки из тыкв...*» [1, с. 21]. У французькому варіанті *бублики* виявилися пирогами з начинкою, а *насіння гарбуза* перекладено як насіння кавуна: «*Les marchands des bazars couvraient toujours des deux mains leurs gâteaux, leurs petits pâtés, leurs grains de pastèques...*» [6, с. 28]. Та й *шаровари* – суто козацьку реалію – перекладено як штани. Іноді автор перекладу просто опускає деякі українські побутові реалії, передаючи їх узагальнюючим словом. Йдеться, наприклад, про те, як Бульба говорить дружині накривати на стіл: «*Не нужно пампушек, медовиков, маковиков и других?*» [1, с. 6] – «*Il ne nous faut pas des gâteaux de miel, ni toutes sortes de petites fricassées*» [6,14] У наведеній французькій фразі пропущені як *пампушки*, так і *маковики*.

Очевидно, варто було б транскрибувати згадані українські реалії і давати виноски-пояснення, як це зроблено у багатьох випадках, бо навіть у російському оригіналі українські реалії подають у виносках.

Не зрозуміло також, чому *вино* перетворилося в горілку у перекладі. Йдеться про козацьку майстерність давати собі у всьому раду: «*... накурить вина, снарядить телегу, намолоть пороху...* » і багато чого іншого: - «*Il n'y avait pas de métier qu'un kozoque ne sût faire : distiller de l'eau de vie, charpenter un chariot...*» [6, с. 20]. Очевидно, подібну заміну вина на горілку можна мотивувати тим, що в оригіналі горілка зустрічається повсякчасно. Щось подібне спостерігаємо і там, де внаслідок неувважності перекладача *жовті чоботи* перетворилися чомусь у жовтий кафтан (*caftans jaunes*). Слово *корж* перетворилося у французькому варіанті на сухе тістечко. В оригіналі слово

корж пояснюється як «сухая лепёшка из пшеничной муки , часто с салом» [1, с. 27]. Йдеться про подорож Тараса Бульби на Запорозьку Січ: «Ели только хлеб с салом или коржи» [1, с. 27]. – «On ne mangeait que du pain et du lard et des gâteaux secs...» [6, с. 33]. Дивно, що перекладач не віднайшов точного відповідника у французькій мові для українського слова *корж*. Адже у французькій мові слово *корж* (*galette*) наявне з давніх часів, а в літературі ще від Ф. Рабле, в романі якого «Гаргантюа і Пантагрюель», саме через коржі феодал Пікрошоль оголосив війну Грангузьє.

Іноді перекладач зовсім опускає українські реалії, передавши гоголівську фразу результатом дії: «... и самые сторожа спали, перекусивши саламаты и галушек во весь козацкий аппетит» [1, с. 68]. – «... les gardes eux-mêmes se laissaient aller au sommeil, après avoir largement satisfait leur appétit cosaque» [6, с. 66].

Пропущені вищенаведені слова *саламаты* і *галушки* можна, очевидно, пояснити лише тим, що автор перекладу намагався не перевантажувати текст перекладу виносками-поясненнями, щоб полегшити французькому читачеві сам процес читання.

Не буде, на нашу думку, зрозумілим французькому читачеві й переклад таких слів-реалій, як *ковш* і *черпак*. Йдеться про те, як перед останньою битвою Тарас Бульба наказав почастувати всіх козаків старим добрим вином. «И козаки все, сколько же было их, брали, у кого был ковш, у кого черпак, которым поил коня...» [1, с. 117]. – «Et tous les cosaques, tant qu'il y en avait, présentèrent l'un une coupe, l'autre la cruche qui lui servait à abreuvoir son cheval...» [6, с. 109]. Французький читач може поставити собі запитання, як можна напоїти коня з глечика, чи чашки.

Недоречним, як нам здається, є транскрипція слова *князь* (*kniiaz*), оскільки у французькій мові *князь* перекладається як *prince*, що й сказано у виносці-поясненні [6, с. 113].

Давно доведено істину, що перекладу без втрат не буває, зокрема, коли йдеться про переклад повісті М. Гоголя «Тарас Бульба». Незважаючи на задовільний французький переклад, зроблений півтора століття тому, він

читається легко і загалом дохідливо. Щоправда, поза перекладом залишилася козацька антропоніміка, що було немаловажним в історії запорозького козацтва. Такі козацькі прізвиська, як Колопер, Долото, Бородавка та багато інших, нічого не говорять французькому читачеві.

Підводячи підсумок, зазначимо, що французький переклад «Тараса Бульби» М. Гоголя відіграв неабияку роль в ознайомленні французького читача з історією України і, зокрема, з запорозьким козацтвом. Та й для нас окремі думки М. Гоголя залишаються актуальними. Взяти хоча б фразу Тараса Бульби, де, виступаючи перед козаками, він говорить: «Перенимают чорт знает какие бусурманские обычаи; гнушаются языком своим: свой и своим не хочет говорить; свой своего продаёт, как продают бездушную тварь на торговом рынке» [1, с. 123].

Не випадково французька критика проводить аналогію між повістю М. Гоголя „Тарас Бульба” та новелою Меріме „Матео Фальконе”, підкреслюючи, що вчинок Тараса щодо сина Остапа навіяний Гоголю саме новелою останнього. Подібне твердження безпідставне, оскільки зрадники завжди каралися кожним народом, а запорізьким козацтвом і поготів.

1. *Гоголь М.* Тарас Бульба. – М., 1955.
2. Передмова А. З. Барабой до кн.: «П'єр Шевальє. Історія війни козаків проти Польщі». – К., 1993.
3. Передмова Луї В'ярдо до кн.: Nicolas Gogol «Tarass Boulba». – Paris, 1996.
4. *Руденко Н.Ч.* Проблеми мистецтва перекладу (Робота Меріме над перекладом «Ревізора» Гоголя). – Іноземна філологія, 1966. Вип. 6.
5. Українська радянська енциклопедія. - В 11 т. – К., 1977-1984.
6. *Gogol Nicolas.* Tarass Boulba. – Paris , 1996.

MYKOLA GOGOL'S "TARAS BULBA" IN FRENCH

Ivan Hudzey

The Ivan Franko State Pedagogical University in Drohobych

(24, I. Franko St., Drohobych, 82100)

The article “Mykola Gogol’s “Taras Bulba” in French” deals with rendering of some lingual aspects of the original in the target language. The main attention is paid to the translation of nationally biased Ukrainian lexical units, especially those denoting objects and phenomena of cosak’s life.

Key words: translation, transcription, realia, story, history.

**«ТАРАС БУЛЬБА» МЫКОЛЫ ГОГОЛЯ
НА ФРАНЦУЗСКОМ ЯЗЫКЕ**

Иван Худзей

Дрогобычский государственный педагогический университет

имени Ивана Франко

(ул. И. Франко, 24, г. Дрогобыч, 82100)

Проанализировано предисловие переводчика Луи Вьярдо (Louis Viardot), который рассматривает запорожских казаков в духе французской историографии XVI – XVII веков. Основное внимание в статье обращено на перевод украинских реалий и реалий казацкого быта во французском языке.

Ключевые слова: перевод, транскрипция, реалии, повесть, история.

Стаття надійшла до редколегії 28. 05. 2009

Прийнята до друку 18. 06. 2009